HUMANIST

on/eens

Milieu, inkomen en studeren

In de diskussies betreffende de verhoging van de kollegegelden e.d. duikt telkens het argument op, dat maar 13% van de studenten uit een 'lager milieu afkomstig is, terwijl tot het veel minder omvangrijke 'hoger milieu' 38% van de studenten aan universiteit en hogeschool behoort. Hierbij dient aangetekend, dat deze percentages niet bij alle instellingen gelijk liggen: Nijmegen, Eindhoven en Tilburg tellen resp. 18, 17 en 16% studenten uit 'lager milieu', hetgeen erop wijst dat in het rk volksdeel het 'lager milieu' nog steeds oververtegenwoordigd is. De laagste percentages studenten uit 'lager milieu' leveren Leiden en Utrecht, afgezien van Wageningen dat met 9% het laagste is: begrijpelijk als men bedenkt dat de agrariërs overwegend tot de middelbare milieus behoren. (Statistiek WO, 1969-70)

Wat betekent 'lager milieu'? Het is niet de groep van de werknemers, het is ook niet de groep van de laagste inkomens. Het is een groep die gevormd wordt door mensen met een bepaald beroep. Daarbij zijn de echte handarbeidersberoepen (in loondienst) en het lager administratief en technisch personeel. Men gaat hierbij uit van het beroep van de vader op het moment van eerste inschrijving van de student, zeker dus op een 40 (of meer)-jarige leeftijd van de vader.

De ontwikkeling in de laatste decennia is nu zo geweest dat allerlei traditioneel 'middelbare' beroepsaanduidingen een 'inflatie hebben doorgemaakt: er zijn vrijwel geen beroepsmilitairen of politiemensen meer die op deze leeftijd nog niet de (middelbare) onderofficiersrang hebben bereikt. Het is dan ook begrijpelijk dat deze middelbare groep onder de studenten sterk gegroeid is: ca. 50%.

Een analoge ontwikkeling is overigens de rangeninflatie bij het administratief personeel: toch geldt de referendaris nog als 'hoogste' milieu, evenals de leraar v.h.m.o. De onderwijzers behoren tot het middelbare milieu, evenals vertegenwoordigers, winkeliers, landbouwers e.d. Akademici vallen in het hoogste milieu, evenzo directeuren van n.v.'s, kamerleden, architecten, kunstenaars en officieren. In deze groep zitten inderdaad de hoogste inkomens, maar ook, afgezien van weduwen e.d.: predikanten of subalterne officieren, die toch niet tot de best betaalde groepen behoren.

De invloed van deze milieu-afkomst op de studiemogelijkheden is duidelijk kultureel: de zoon van de akademikus gaat eerder studeren, ook van een krap inkomen, dan de zoon van een handarbeider. *Niet* vanwege het intellekt, *niet* vanwege het inkomen, maar omdat in zijn milieu van kinds af aan verder studeren een vanzelfsprekendheid is geweest. Iedere onderwijsman weet hoeveel moeite het kost de ouders, en soms ook de kinderen, te overtuigen dat voor de betrokkene een akademische opleiding minder in aanmerking komt. En zelfs dan hoort men 'We kunnen het toch proberen . . .' en dan is onze prognose nog vaak mis ook. Maar alleen als de jongen of het meisje het nodige 'zitvlees' heeft en de nodige steun van thuis krijgt, financieel, en vooral geestelijk.

De mogelijkheden voor kinderen uit 'lager milieu' om te gaan studeren zijn sedert 1920 sterk toegenomen: de drempel 'geen frans' of 'geen latijn' is vrijwel verdwenen (getuige de toevloed naar de rechtenstudie, nu ook hbs-A toegang geeft), de verschillen tussen 'opleidingsscholen' en 'gewone scholen' bij het basisonderwijs zijn formeel verdwenen, praktisch ook, zeker in de 'betere' arbeiderswijken, de overgang mavo-havo-vwo of hbo-universiteit is vergemakkelijkt vergeleken met de oude situatie.

Kortom, zoals de konklusie van het Leidse Talentenonderzoek (van Heek c.s.) luidt: wie nu in de 6e klas van het basisonderwijs zit en over voldoende intelligentie beschikt komt wel terecht. Het probleem is nu hoe de kinderen uit de laagste milieus, die door taalarmoede gehandicapt worden, te helpen. En daarbij gaat het beslist niet *alleen* om handarbeiders. Van Calcar's nadruk op de behoeften van het onderwijs aan 'arbeiderskinderen' is eigenlijk beledigend voor die grote groepen arbeiders die, sinds Bartje of Gortzak sr., de van 't Reve's, Piet de Jong, de Schapers, Roolvink en duizenden anderen wél hebben geprofiteerd van het lager onderwijs op de volksscholen.

Het 'laagste milieu' van de statistiek is niet hetzelfde als het 'kultuurarme', 'taalarme' milieu en het is ook niet het milieu met de laagste inkomens. Er zijn arbeiders met middelbare inkomens: bij de havensleepboten in Rotterdam kwamen maandinkomens van 1900-2300 gld voort uit de staking.

Toen ik in sept. j.l. over een en ander sprak in de Gemeenschap Dordrecht werd uit de zaal opgemerkt dat er statistieken zouden zijn, waaruit bleek dat ook de lagere inkomens sterk *onder*vertegenwoordigd waren bij het w.o. Informatie bij het CBS leverde alleen een budgetonderzoek van studenten (steekproef) op uit 66/67. Deze statistiek bevestigde mijn onderstelling.

22% van de studenten had destijds ouders met een inkomen beneden 12.000 per jaar (belastbaar) tegen 34% van de gezinshoofden tussen 40 en 65 jaar. Dus wel ondervertegenwoordiging, maar aanzienlijk minder dan gerekend naar het milieu. Neemt men 20 mille als grens, dan omvat de groep 50% van de studenten, tegen 70% van de ouders, bij 30 mille 72% studenten, 88% ouders. (Natuurlijk moeten die inkomensbedragen nu verhoogd worden, ca. 40%, maar dat doet aan de verhoudingen niet veel af.)

Terwijl de lagere en middelbare *milieus* net 62% van de studenten leveren, leveren de lagere en middelbare *inkomens* (tot 20 mille, nu dus ca. 30 mille) 72% van de studenten. Ongeveer een kwart van de mannelijke studenten komt uit gezinnen beneden de sociale verzekeringsgrens, terwijl van alle ouders in de groep 40-65 ongeveer een derde verplicht verzekerd is. (Het aandeel verplicht verzekerden in de gehele bevolking is aanzienlijk hoger: zowel de jongere gezinshoofden als alleenstaanden en bejaarden werden niet meegeteld.)

Natuurlijk is het bovenstaande geen pleidooi voor hogere kollegegelden: juist in de middelbare groepen, die net *niet* voor een rijkssubsidie in aanmerking komen, zullen ze grote bezwaren opleveren. Voor de oorlog was het kollegegeld 300 gld, ruim twee maanden arbeidersloon, nu is het 200 gld, een bedrag dat iedere gezonde, intelligente jongen of meisje van om en bij de 20 in hooguit veertien dagen verdienen kan. 1000 gulden is echter weer duidelijk een drempel. De onredelijkheid ligt m.i. vooral in het feit dat die 1000 gulden geldt, niet alleen voor de zoon van de chauffeur van minister de Brauw, die vermoedelijk wel een toelage kan krijgen, maar ook voor de zoon van de middenstander, de kantoorbediende, de on-

HUMANIST

voortzetting van Mens en Wereld

Tweewekelijkse uitgave van
de stichting 'de humanistische pers'

Jaargang 26 nummer 22

18 december 1971

Redaktrice:
Josephine Vonk

Redaktieraad:
Mevr. P. Hienekamp,
R. de la Rie,
H. J. Roethof,
H. Wiedeman.

Redaktiesekretaris:
F. C. van Soesbergen,
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort,
telefoon 03490-16474

Lay-out: Gerard Voet
Druk: Storm - Utrecht - Maarssen

Administratie, abonnementen
en advertenties:
Postbus 114, Utrecht,
telefoon 030-24641.
postgiro 58 t.n.v.
'de humanistische pers', Utrecht.

Abonnementsprijzen per jaar:
Nederland, andere EEG-landen,
Suriname en Ned. Antillen *f* 15,—
Overige landen *f* 17,50
Losse nummers *f* 0,75

In dit blad ingenomen standpunten zijn niet noodzakelijkerwijs die van het Humanistisch Verbond.

derwijzer, die het net uit zijn kinderbijslag en aftrek kan halen, terwijl hogere inkomens meer in handen krijgen, maar niet meer aan kollegegelden behoeven te betalen. In het verleden heeft men als argument tegen progressieve kollegegelden altijd aangevoerd, dat de ouderlijke inkomens van de studenten niet te achterhalen waren. Voor de beursstudenten geldt dat blijkbaar niet, terwijl de ouders toch ook te vinden zijn voor de kinderaftrek e.d. Trouwens voor het h.b.o. kan men het progressieve tarief *wel* toepassen: tussen 10 en 200 gulden per jaar als de kollegegelden verhoogd moeten worden zou een progressieve regeling van zeg 50-2000 gulden eerder in aanmerking komen, waarbij dan tevens de hogere tarieven op een verlengde inkomensschaal worden toegepast; nu betaalt men op de mavo en op de hts evenveel met een belastbaar inkomen van ca. 37.000 als bij een van 100.000.

J. Jong, Heemstede

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

Omdat deze brieven over astrologie al op de redaktie lagen vóórdat het vorige nummer waarin werd voorgesteld de diskussie hierover nu maar te stoppen was bezorgd, nemen wij deze drie reakties alsnog op.

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

Le hasard et la nécessité

Na het lezen van de brieven van B.C. en H.R.v.d.H. in verband met de astrologie in Humanist 26/18 staat men als vrijzinnig a-religieus humanist toch wat perpleks.
Daarom zou ik die lezers (en anderen die het onderwerp interesseert) willen suggereren een werk te bestuderen dat niets met astrologie te maken heeft, doch dat hun een klaarder inzicht kan geven in het objektieve beschouwen van het hele natuurgebeuren. Het gaat hier om het boek van Jacques Monod: *Le hasard et la nécessité* (Toeval en noodzaak), Editions du Seuil - Parijs, een essai over de natuurfilosofie gezien vanuit het standpunt van de moderne biologie. Het is een streng wetenschappelijk werk, echter niet geschreven voor specialisten, maar voor de ruimontwikkelde leek. Het is een werk dat een stap vooruit betekent op de harde weg van het zoeken naar de fundamenten van het leven en van de kosmos. Als de lezers dit werk hebben doorgestudeerd mocht ik graag opnieuw hun mening over de astrologie vernemen.

N.B.:
Prof. MONOD is hoogleraar aan het Collège de France en direkteur van het Institut Pasteur te Parijs.
Geboren in 1910, mede-nobelprijswinnaar voor geneeskunde in 1965.
Hij schrikt er niet voor terug de konklusies van zijn wetenschappelijk onderzoek en denken door te trekken in het gebied van de filosofie en de moraal, iets wat weinig wetenschapslui aandurven.
Een Nederlandse vertaling van dit boek (in de Aulareeks bijv.) zou zeker welkom zijn en een enorme aanwinst betekenen in ons wetenschappelijk en kultureel arsenaal. Een werk dat ieder humanist beslist moet bezitten en waar hij ontelbare malen zal naar teruggrijpen.

Lemmen Simon, BRUSSEL (België)

Kulkoek

Ondanks het beroep op de wetenschappelijke vooropleiding is het stuk over astrologie van de heer H. Groot in de Humanist van 6 november een schoolvoorbeeld van onwetenschappelijk en onzindelijk denken. De astronoom, resp. de wiskundige werkt met exacte feiten, met precies gedefinieerde grootheden. Wat doet de heer Groot? Hij voert als 'bewijs' voor zijn astrologische resultaten aan ,dat de horoskopen die hij gemaakt heeft nauwkeurig overeenstemden met het 'karakter' (sic!) van de betrokken personen.

Als er nu iets is dat als *subjektief* en dus *niet* als exakt of precies gedefinieerd moet worden aangemerkt, dan is het ... het karakter van een persoon. Ik neem mezelf maar bij de kop. Er zijn een aantal lieden aanwijsbaar, die mij een rotvent vinden met allerlei kwalijke eigenschappen. Er zijn er ook een aantal, die precies het omgekeerde oordeel hebben. De een vindt mijn karakter zus, de andere zo. Wat is nu 's heren Groots maatstaf? Hij vertelt kulkoek. Nog afgezien ervan, dat hij de werkelijke eigenschappen van een mens die o.a. uit de erfelijkheidsfaktoren af te leiden zijn buiten beschouwing laat.

Frits Kief, Amsterdam

★

Humanisme en Astrologie (2)

Gaarne zou ik de heer H. Groot van repliek dienen op zijn artikel in Humanist van 6 nov. 1971. De heer Groot acht zichzelf geen rationalist, want hij heeft gekonstateerd dat astrologische uitspraken kloppen.

Wat is een rationalist? Teneinde alle misverstanden, die aan deze term kleven, te vermijden, dienen we zo nuchter mogelijk te definiëren: een rationalist is iemand die tracht rationeel te denken. Daarmee schuift het probleem op, want wat is rationeel? Afhankelijk van de situatie betekent rationeel:

I. Pas overtuigd zijn van een bepaald standpunt op grond van vastgestelde feiten. Niet vasthouden aan een mening, die in strijd blijkt met de feiten.
(Hier zit een subjektief element in: er is meestal geen sprake van een volledig sluitend bewijs, slechts van waarschijnlijkheid.)

II. Bij het streven naar een doel de eenvoudigste en doeltreffendste middelen, met de minste onaangename bijwerkingen, kiezen, op grond van de beschikbare kennis. (Ook hierin zit een subjektief element, nl. het 'wegen' van de voor- en nadelen.)

III. Niet streven naar een doel, dat op grond van de beschikbare kennis onbereikbaar geacht moet worden. (Ook hierin zit een subjektief 'weeg'-element; het gaat om een waarschijnlijkheid.)

In alle drie de gevallen zijn zorgvuldige feitenkennis en logisch denken van belang. Uit de subjektieve elementen blijkt, dat er geen sprake is van wel-of-niét rationeel, maar van *meer of minder* rationeel. Een rationalist probeert *zo rationeel mogelijk* te denken en te handelen.
Hiermee is het begrip uitputtend omschreven. Rationeel is niet méér, dan ik hier heb opgeschreven. Het begrip rationeel mag nooit worden geïdentificeerd met een bepaald standpunt, wat helaas zeer vaak gebeurt. Ook een standpunt als 'er is geen leven na de dood', is slechts rationeel zolang er geen feiten zijn die het tegendeel waarschijnlijk maken. Zolang een standpunt door de feiten of door in wetenschappelijke kringen geaccepteerde theorieën wordt ondersteund is het rationeel. Als het door nieuwe feiten wordt weerlegd, is het niet meer rationeel.
Het overtuigd zijn van de waarde van de astrologie hoeft de heer Groot dus op zichzelf nog niet te nopen tot het verwerpen van rationeel denken of rationalisme.
Eén van tweeën: óf de heer Groot is niet overtuigd van astrologische feiten, óf hij is dat wél en dan kan hij zichzelf op dit punt rationeel achten tot iemand hem van het tegendeel overtuigt.
Deze uitgebreide inleiding diende om het begrip rationeel te zuiveren.
En dan nu de astrologie. De heer Groot schrijft: 'de astrologie is geen kausale wetenschap, maar niettemin kloppen haar uitspraken met de werkelijkheid'.

Nu kan men twee richtingen inslaan:

1. Aannemen dat ook een niet-kausale wetenschap mogelijk is. De heer Groot doet dit, met een verwijzing naar het 'a-kausale gebeuren van de synchronisticiteit' in de moderne dieptepsychologie. De gehele dieptepsychologie is echter nog te *bewijzen*. Waarschijnlijk heeft de heer Groot de fout gemaakt van vele natuurkundigen, die zich eens in de menswetenschappen wagen: aannemen dat een uitspraak in de menswetenschappen evenveel gekumuleerd feitenmateriaal achter zich heeft als een natuurwetenschappelijke uitspraak.
   Aannemen dat ook een niet-kausale wetenschap mogelijk is, is een zeer ingrijpende stap. Het is een goede regel om zo'n stap alleen te nemen, indien werkelijk alle minder ingrijpende verklaringen onjuist kunnen worden geacht.
2. Een verklaring zoeken voor het feit, dat astrologische uitspraken de heer Groot vóórkomen als kloppend met de werkelijkheid. Zo'n verklaring kan worden gevonden in de huidige toestand van de karakterkunde.
   Het is nl. zeer moeilijk om iemands karakter wetenschappelijk vast te stellen.

De redenen hiervoor zijn:

a. Het gaat meestal om relatieve begrippen. Als men van iemand opmerkt dat hij beweeglijk is, bedoelt men te zeggen dat hij volgens ons méér beweegt dan de meeste andere mensen. Maar iedereen is natuurlijk 'enigszins' beweeglijk. Een 'astrologische' uitspraak dat iemand beweeglijk is, klopt dus vaker wel dan niet.
b. De gebruikte termen zijn vaak vaag. Wat is bijvoorbeeld progressief? Iemand zal altijd wel in bepaalde opzichten progressief zijn.
   De astrologische uitspraak dat iemand progressief is, klopt dus bijna altijd.
c. Er is nogal eens sprake van eigenschappen, die men graag *wenst* en die men daarom geneigd is toe te kennen aan zichzelf *of aan zijn kennissen*.
   Iedereen wil graag redelijk of gematigd zijn en omdat het om relatieve termen gaat (zie a), *is* iedereen ook tot op zekere hoogte redelijk en gematigd. Bekend is in dit verband de konstatering dat 96% van de mensen vindt dat hij meer dan

➤

gemiddeld gevoel voor humor heeft. (Eysenck: *Zin en onzin in de psychologie.*) Astrologische uitspraken over wenselijke eigenschappen kloppen dus praktisch altijd.

Het is in principe wel mogelijk om wetenschappelijke meetschalen op te stellen voor iedere karaktertrek, waarvoor de term niet te vaag is. Zodoende kan men de mate van beweeglijkheid of de mate van redelijkheid trachten vast te stellen en kan men de mensen volgens hun score op zo'n schaal vergelijken.
Dit *kan*, maar het is nog veel te weinig gebeurd en waar het hier bovendien om gáát is, dat de astrologie *zo niet te werk gaat.*
De astrologie gaat *meestal* als volgt te werk: Aan de hand van iemands gegevens wordt zijn karakter 'uitgerekend'. Vervolgens beoordeelt de onderzoeker zélf, die de ander dus *kent, achteraf* of het 'klopt'. Dit is *altijd* een onbetrouwbare methode, maar helemaal onder de genoemde omstandigheden, die trouwens in de menswetenschappen algemeen voorkomen. Juist omdat de gebruikte termen zo vaag zijn, kan de astroloog (of de waarzegster, of de kaartlegger, of de dieptepsycholoog, of de geinteresseerde leek) altijd zeggen: ja, dat klopt 'eigenlijk' wel.

Samengevat: astrologische uitspraken hebben een zo grote kans om 'vanzelf' 'uit te komen', dat het, wanneer zij uitkomen, niets, maar dan ook *niets*, zegt over de waarde van de astrologie. Deze verklaring van het door de heer Groot gesignaleerde verschijnsel is veel minder ingrijpend dan de door hem aanvaarde, en kan juist worden geacht tot het tegendeel is bewezen.
De heer Groot heeft het goed met het HV voor. Hij schreef zijn artikel, omdat hij wil laten zien, dat het humanisme minder kil is dan vaak lijkt. De heer Groot huldigt daarbij het stereotype dat rationalisme 'kil' is. Nee, dán het irrationalisme (zegt de heer Groot impliciet en ik expliciet). Och, och, wat hebben we een warmte ondervonden van het christelijk geloof in een god (zie I hiervoor), en wat hebben al die mensen die zo omslachtig naar een (hun zelf nauwelijks duidelijk) doel streven, toch een warme overtuiging (zie II), en laten we al die utopisten niet vergeten (zie III), je zou je er aan branden!

Als iemand het humanisme kil vindt, vraag hem dan eens of hij werkelijk medemenselijkheid, ofwel ethisch verantwoord handelen, kil vindt. En laat hem dan bedenken dat ethisch verantwoord handelen niets anders is dan rationeel handelen ten opzichte van een ethisch doel.
Ik persoonlijk vind hier niets kils aan. Maar bovendien is ethisch verantwoord handelen zeer goed te kombineren met *genieten* (van dieren of planten, van een levenspartner, van een pasgeboren kind, van het leven).
En is dat soms niet óók humanistisch, is het niet een belangrijk aspekt van kreatief zijn?
Ik zou zo zeggen, dat dit antwoord op de 'kilheid' van het humanisme heel wat meer verantwoord is, dan het overboord gooien van het rationalisme.

E. Voogd, Amsterdam

Gevangene of heilige koe?

Ik heb het artikel van G. Tindall met veel belangstelling gelezen en, voor een groot deel, ook met instemming, vooral waar het haar konklusie betreft: dat vrouwen zelf schuld hebben aan haar toestand van „gevangene", wanneer zij dat zo doen voorkomen.
De schr. verbaast zich — m.i. terecht! — over het feit, dat het juist de intellektuele, geschoolde vrouwen zijn, die jammeren over hun gevangenschap en hier raken we, geloof ik, een kernpunt van het probleem. Het gaat er niet om of de getrouwde vrouw met schoolgaande kinderen (dat wil ik uitdrukkelijk voorop stellen) al of niet een baan wil hebben, maar of de maatschappij de voorwaarden wil scheppen om haar eventueel de mogelijkheden daartoe te geven. Zij zou, als zij dat werkelijk graag wil, in elk geval moeten kúnnen kiezen. En kiest zij vaak, m.i. té vaak! voor voortzetting van de 'gevangenschap', met argumenten die mij te veel naar geestelijke luiheid rieken. Ook als de mogelijkheid er is, horen we: mijn man wil het niet of vindt het niet prettig; wie moet de kinderen opvangen, als ze uit school komen; mijn huis is te groot (zoveel te onderhouden), enz. enz. En laten we de keuze vóór de gevangenschap eens wat nader bekijken.
De zorg voor een gezin is een veeleisende en ingewikkelde zaak, maar — laten we eerlijk zijn — toch één met mogelijkheden voor ontsnapping uit een vaak nare sleur, met deurtjes naar die zo vurig begeerde vrijheid. Wat de reklame-jongens noemen: een moment voor jezelf en dan is het echt niet nodig om dat moment altijd te gebruiken voor koffie-met-Friese Vlag. Hoe gebruikt zij dan die vrije ogenblikken, die best een aantal uren kunnen omvatten, als zij dat wil? Hoe gebruikt zij in die vrijheid haar scholing, haar intellekt? Stelt zij die in dienst van de maatschappij? Om sociaal, kultureel of wetenschappelijk bij te blijven? door zitting te nemen in ouderkommissies van scholen? door zich te verdiepen in de vraagstukken van onze samenleving? vraagstukken van welzijn, kunst, politiek? bezoekt zij tentoonstellingen? zittingen van gemeenteraden? vergaderingen van aktiegroepen? Of leest zij in dag- en weekbladen alleen de vrouwenpagina, ongelukken, misdaden, branden, advertenties? Om kort te gaan: zorgt zij ervoor betrokken te zijn bij wat er in de wereld gebeurt? Hebben zij voor deze zaken 'geen tijd' of — geen belangstelling?

Wat dat tijd hebben betreft zou ik een voorstel willen doen. Nu we de vijfdaagse werkweek hebben, hebben man en kinderen in elk geval 1 hele dag, waarin zij hun persoonlijke voorkeuren kunnen botvieren, met dan nog een dag voor gezamenlijke aktiviteiten van de hele familie. Wordt het niet tijd om de getrouwde vrouw háár vrije dag te geven? vrij van álles, wat met het gezin te maken heeft, vrij om te doen en laten, waar zij zin in heeft. Niet als echtgenote en moeder, maar als mens. Ik zou zo denken dat, met een beetje goede wil van weerskanten, de getrouwde vrouw *recht* heeft op zo'n dag. Misschien in overleg met een gelijkgezinde buurvrouw of vriendin, zo in de trant van: vandaag zorg ik voor jouw gezin en een andere dag jij voor het mijne (eten, kinderen opvangen uit school, leveranciers te woord staan, e.d.). Het lijkt me in vele gevallen realiseerbaar. Eén dag per week om je bezig te houden met de wereld, want waar het aan ontbreekt is het aandeel van de vrouw in die wereld, in de samenleving. Kan het in aktieve zin, dan des te beter, maar ook het meedénken is al een stap vooruit.
Dit brengt me nog op een ander punt en wel — vreemd genoeg! — de woningbouw. Het wordt als de gewoonste zaak van de wereld beschouwd, dat er — naast de noodzakelijke ruimten voor slapen, koken en samenzijn, een studeer- of hobbykamer is voor meneer, maar waar is de eigen kamer voor mevrouw? Waar háár boeken staan, haar tijdschriften? waar haar eigen schrijftafel is of wat zij anders voor háár hobby nodig heeft? waar zij zich kan terugtrekken met een bordje op haar deur: belet! als zij daar zin in heeft. Waar zij een pop kan maken, of een artikel schrijven, of de notulen voor haar club, aktiegroep, politieke partij, commissie, kan opstellen. O, ik hoor het u al zeggen: maar dat kan zij toch wel in de huiskamer doen? zodat ze een oog kan houden op de kinderen, voor koffie en thee kan zorgen, de telefoon aannemen, en ga zo maar door. Nee, dat kan niet. Want in die kamer van haar moet ze ongestoord kunnen zijn, al was het maar voor een uur. Zij heeft daar recht op, in gelijke mate als man en kinderen. Maar ik heb allang ontdekt, dat men hier vreemd tegenover staat en dat is de schuld van de vrouwen zelf. Die moeten zorgen voor, vechten voor die ene vrije dag en die eigen kamer. Dan komt het er ook wel. Het gezin zal er wèl bij varen, als moeder op gezette tijd niet beschikbaar is, maar haar portie bijdraagt voor de samenleving in het groot. Als vrouw.

F. E. Jolles-Weghuis, Amsterdam

Joachem Kahl:

Het onheil van het Christendom

of

pleidooi voor humaniteit zonder God

Met een voorwoord van Gerhard Szczesny

De auteur verdedigt zich tegen de traditionele tegenwerping dat hij alleen maar een karikatuur zou aanvallen. Hij adstrueert uitvoerig dat het christendom een frase gebleven is. Het houdt de verwezenlijking van de belangrijkste menselijke opdrachten tegen in plaats van die te stimuleren. Vooruitgang op het gebied van de humaniteit is er niet dankzij het christendom.
Szczesny zegt in zijn voorwoord dat de schrijver het christendom serieus neemt. Maar vraagt hij zich af: Kan men het nog serieus nemen?

171 blz. *f* 2,75

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

Praatprogramma's op de televisie

Theo Polet in Zienswijze (3 nov. jl.)

Judith Belinfante in Het leerhuis (lopende serie)

Een gesprek met Judith Belinfante over Het leerhuis dat wordt onderbroken door flarden uit de bandopname van het programma Zienswijze waaraan Theo Polet meewerkte.

J.B.:

Het is een vreemde gewaarwording als je denkt rustig in de trein in de restauratie te kunnen zitten werken en dan enige deining te ontwaren bij de mensen die tegenover je zijn komen zitten. Ze steken samenzweerderig-fluisterend de koppen bij elkaar, kijken af en toe schichtig-brutaal in mijn richting en het enige dat ik hoor zijn een paar extra duidelijk uitgesproken woorden: tv, agressieve juffrouw, waar-deloos geouwehoer.
Kortom, geen hoge cijfers voor Het leerhuis, een tv-programma van het CVK/IKOR, waar ik als ongelovige mijn duit in het kerkezakje doe. Er zijn ook andere, positieve reakties geweest, brieven en opmerkingen, ook van mensen die het me allemaal nog eens goed wilden uitleggen...

J.V.

Het merendeel van de kijkers laat zich echter niet horen, het merendeel zit, kijkt en luistert en als zo'n praat-programma goed overkomt brengt het wellicht in huiselijke kring een gesprek op gang.
Ik heb mij altijd afgevraagd óf zo'n soort programma zin heeft: het gevoerde gesprek komt niet rond, het sluit niet met een konklusie, dat is de bedoeling ook niet, het aardige ervan moet juist zijn dat ieder vanuit zijn eigen overtuiging over het aangegeven onderwerp een mening formuleert. Het *nare* ervan is, dat sommige deelnemers op zulke uiteenlopende golflengten zitten te fluiten dat ze elkaars tonen niet kunnen ontvangen. Hoe moet het de kijker dan vergaan? In het beste geval verwoordt een van de deelnemers aan het uitgezonden rondetafelgesprek wat hijzelf had willen zeggen. De anderen spreken vaak een geheimtaal waarvan hij de kode niet kent.

De band draait

Hier volgen enkele flarden uit een gesprek in het programma Zienswijze waar in kleine kring over de soefie-beweging werd gesproken, met als uitgangspunt de vraag van de *levenshouding*.
In deze eerste ronde kleiduifschieten komt Theo Polet nog niet naar voren, het lijkt wel of hij eerst eens afwachten wil hoe de anderen zich houden:

... hoe de mens in deze chaotische tijd tot een eigen levensbeschouwing kan komen... mooie, goede gedachten in onszelf laten groeien en opbouwen... ons bewustzijn op de juiste wijze richten... in onszelf direkter tot de waarheid komen... buitenwereld laten wegvallen ... om te leren in ons bewustzijn het goddelijke te laten weerspiegelen ... het oneindige leven...

... allemaal mooi en prachtig... u zegt dat de waarheid niet uitgedrukt kan worden... helemaal niet waar... de waarheid is doodeenvoudig dat een heleboel mensen niet gelukkig leven... de westerse wereld... de welvaart... het uiterlijk is erg, erg belangrijk ... onze dubbel-belegde-boterham hebben wij te danken aan de derde wereld... dat is de waarheid...

... het leven is niet alleen te eten krijgen...

... als de waarheid afgemeten wordt naar het welzijn en naar het te eten hebben, zie ik het verschil niet meer tussen mensen en giraffen...
... in het Westen zijn we ook niet zo erg gelukkig...

... eerst honger bestrijden... daarna aan religie beginnen... geloof is escapisme...

Zo'n samenspraak heeft weinig zin als men langs elkaar heen zit te praten. Hoe wordt zo n programma voorbereid? Hoe doen ze dat bij Het leerhuis?

J.B.:

Zo'n televisieprogramma als Het leerhuis is net een ijsberg, het grootste deel ervan zit onder water, onzichtbaar voor de kijkers. Het werk dat de verantwoordelijke redaktieleden moeten verzetten om het 'geouwehoer' zowel technisch als inhoudelijk geordend op het scherm te brengen! Wij hebben er als groep erg hard aan gewerkt. Wat mezelf betreft: ik begon hieraan met een fris vooroordeel tegen dominees... de aanwezigheid van een non maakte mijn schroom en gevoel van overbodigheid nog groter. Mij is niets wezensvreemder dan geuniformeerd de hele dag in god zitten geloven, waarvan ik meen dat hij helemaal niet bestaat.

J.V.

Zoals Judith Belinfante in Het leerhuis, was Theo Polet in Zienswijze de duidelijk ongelovige in de kring. De ongelovige én de relativerende. Waar de anderen zaten touw te trekken over de vraag van denken of doen, van god of geen god, ja zelfs over de 'inbreng' van oost of west, zei hij: ...dat hij het een merkwaardige zaak vond dat er weer eens een man uit het Oosten ons kwam vertellen hoe wij in het Westen moesten leven... nou dan zeg ik jongens, daar, daarginds kun je een hele hoop werk verrichten, doe dat nou maar en dan kun je van ons nog wat geld krijgen ook, daar zijn we altijd erg goed in...
je moet naar mijn gevoel een appèl doen aan de mens, aan de enkele mens... vlak bij de deur, daar kun je wat doen... dat machteloosheidsgevoel, dat doorbreken... niet met de eeuwigheid praten... zo'n godsbegrip... ik wil niet zeggen dat het me máteloos hindert... maar dat soort mystiek... van een elitair groepje... als humanist mis ik hier een opening...

J.B.:

Het meest wezenlijke verschil tussen mij en de anderen werd door een van hen onder woorden gebracht: zij vroeg zich af of ik niet erg agressief op alle geloofsvragen zou reageren. Ik probeerde haar en de anderen ervan te overtuigen dat dat voor mij geen probleem is, geloof. Ik heb geen opvoeding gehad die mij daarmee belast heeft, geen emotionele bindingen, geen groep waarvan ik de standaard moet hooghouden. Ik hoef niemand te vertegenwoordigen, dat maakt mij vrij om rustig te luisteren. Het enige dat mij razend maakt is fanatisme van welke richting, geloof of politieke overtuiging ook. Dat was, voorlopig, een geruststellende mededeling.

In Zienswijze kabbelde het gesprek tolerant verder:

... ik kan me best voorstellen dat óók iemand die niet in god gelooft ... in zichzelf heel véél kan vinden dat inspireert... dat toch met een waarheid in aanraking kan komen... al noemt men dat dan niet god...

... ik wil aan de kijkers denken... die denken: allemaal mooie ethische beschouwingen... maar ik wil een houvast... ik weet het niet meer... en nu wil ik graag een antwoord van u...
... het gaat om een persoonlijke houding tegenover god... je wordt van godswege aangesproken... dan moet je oren hebben anders hoor je het niet... (En dan Polet weer:)

Zo juist verschenen:

DROMEN, SPROOKJES, MYTHEN
Erick Fromm *2e druk*

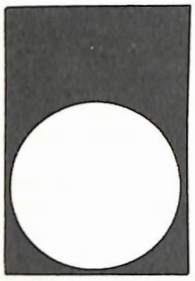

In deze *'inleiding tot het verstaan van een vergeten taal'* zegt Fromm zelf:
Ik ben van mening dat het verstaan van deze 'vergeten' taal van belang is voor ieder mens, die streeft naar zelfinzicht. De verwerkelijking van dit denkbeeld is een van de bedoelingen van dit boek.

176 blz. **ƒ 9,90**

Te bestellen per giro 58 t.n.v. de Humanistische Pers - Utrecht.

Dr. H. Ph. Milikowski

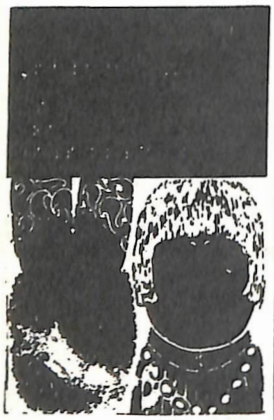

Lof der onaangepastheid

Dit boek heeft in kringen van sociologen, sociaal-psychologen, maatschappelijk werk geleid tot uitvoerige, soms heftige discussies.
Milikowski's visie op sociale aanpassing, niet aanpassing, onmaatschappelijkheid heeft naam gemaakt.

Onaangepastheid is niet een uitsluitend negatieve houding. Zonder onaangepastheid geen menselijke vooruitgang.

265 blz. **ƒ 15,50**

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers - Utrecht.

. . . nee . . . ik hoor het niet, ik heb wel oren maar dát hoor ik niet . . . die uitspraak . . . zegt me niets . . . intellektueel begrijp ik hem wel . . . ik kan het zonder stellen . . . ik ben helemaal niet van mening dat de mens op de wereld is om gelukkig te zijn . . . waarom de mens op de wereld is weet ik niet . . . hij is er . . . door het net van de evolutie heengeslopen . . . ik zie ook niet dat de wereld als zodanig zin heeft . . . ik weet ook niet wat de waarheid is, de waarheid zegt mij niets . . . je moet leren leven met de verwarring . . . het leven is een absurditeit . . .

J.V.

Zo vielen de opmerkingen van Theo Polet als stenen in dat gesprek van Zienswijze, het leken voor de anderen on-gehoorde uitspraken, terwijl hij voor *mij* de enige was die geen Turks sprak, die de dingen benoemde zoals ik ze benoem en die niet met waarden aan kwam die ik niet als zodanig herken. Het gaat er niet om dat in zo'n gesprek de een de ander ompraat, het gaat erom dat men elkaar verstaat. Dat vereist voorbereiding en, ondanks verschillende meningen, toch een saamhorigheid.

J.B.:

De uitzendingen van Het leerhuis worden intensief voorbereid. Nooit had ik kunnen denken dat de eerste voorbereidingsdag die we doorbrachten in een klooster, een van de boeiendste en ontroerendste ervaringen was die ik in Het leerhuis zou beleven. Tussen de allereerste ontmoeting en de voorbereiding van de derde uitzending lag een langzame intensivering van de onderlinge kontakten. Eenmaal nog heb ik het gevoel gehad dat ik toch weer alleen tegenover hen allen stond: dat was bij dat programma over het kruis van christus, toen voelde ik een soort wantrouwen, misschien ook onzekerheid tegenover mijn geïnteresseerde vrijblijvendheid.
Er werd besloten de wezenlijke problematiek van het lijden van christus in verband met het menselijk verdriet in een uitzending te verwerken. Aan twee van ons, en daartoe behoorde ik, werd gevraagd een deel van de ijsberg op ons te nemen.
Voor mij was dat bijzonder moeilijk, want niet alleen moest ik mij kunnen inleven in de terminologie en begripswereld van gelovige christenen, ook mijn eigen standpunt moest ik kunnen formuleren. Wie kaatst moet de bal verwachten. Het waren tien zeer inspannende dagen van denken, praten, opnieuw beginnen, weer formuleren, uittoetsen op anderen. Ik werd gedwongen door te denken in abstracties als leegte, oneindigheid, werd gedwongen me af te vragen hoe ik iedere dag opnieuw de vage angst hiervoor kon overwinnen. Ik heb dat kunnen doen omdat er niet meer tien toevallige mensen tegenover me zaten, maar mensen met wie ik evenveel overeenkwam als ik met ze verschilde.

J.V.

En hieruit blijkt, dunkt me, hoe het komt dat die uitzending zo boeiend is en eigenlijk altijd te kort. Hier zitten geen mensen meer bij elkaar die ieder voor zich een stellinkje opwerpen en verdedigen, hier is werkelijk sprake van samenspel. Dat gladbeleefde gedoe van beschaafd ruimdenkende mensen die best een ander ook eens aan het woord willen laten, heeft men in Het leerhuis weten te vermijden doordat de deelnemers elkaar hebben *leren* verstaan.

J.B.:

Het eerste wat mij problemen opleverde was het taalgebruik van de theologen (niet al onze theologen zijn dominees, vandaar) ik begreep maar nauwelijks waar ze het over hadden en moest voortdurend informeren naar gewone kerkelijke zaken. Ik deed dat blijkbaar zo dom dat later de verbazing groot was dat ik van de bijbelboeken van het nieuwe testament ook wel eens gehoord had. Nu maken we er grapjes over.
Het tweede wat mij frappeerde was dat de dominees dan wel geen zwarte pakken aan hadden, integendeel er zeer fleurig uitzagen, maar toch een soort afstand bewaarden door op moeilijke of ingewikkelde ogenblikken de ogen over onze hoofden ten hemel te slaan, alsof daar alle steun voor ze zou liggen. Een van hen vertelde mij later dat hij deze opmerking gebruikt had in een preek.

Werkelijk, in de loop van de twee maanden waarin we aan dit programma werken is er een gevoel gegroeid dat door een minder geslaagd programma niet meer weg te werken is, is er een band ontstaan tussen elf wildvreemde mensen, die tot uiting komt in de grote inzet en spanning waarmee we iedere opname beginnen en de steeds langer durende versufte bijeenkomsten na afloop. Het leerproces is in volle gang .

J.V.

H.V. TELEVISIE

28 december

H.V. Televisie
Nederland 2, 22.30-23.00 uur
Humanistisch Verbond:

Waar is het goed voor? Een recent wetenschappelijk onderzoek toont aan dat het beeld van het Humanistisch Verbond, zoals bij velen ontstaan is, onvolledig of zelfs onjuist is. Dat is de direkte aanleiding tot dit programma.

H.V. RADIO

H.V. Radio
Hilversum 2 9.45-10.00 uur

19 december

Alternatief helpen, reakties op het sosjale joenit vonnis.

26 december

Dr. J. Niesing: humanisten en de vrede.

2 januari

Mr. M. G. Rood: Humanistisch Verbond in 1972.

De jonge mens en het riskante genotmiddel

Roken, direkte doodsoorzaak 5000 slachtoffers, indirekte doodsoorzaak 15000 slachtoffers

Opbrengst, indirekte belastingen 18 miljard gulden

2

door Frits Wafelbakker

Hoewel tabak, naar men aanneemt, reeds in 1492 door Columbus naar Europa is gebracht, zijn de konsekwenties van overmatig sigarettengebruik pas sinds enkele tientallen jaren bekend. Naar alle waarschijnlijkheid heeft de invoering van de industrie-sigaret (1850 Rusland, 1864 USA) geleid tot een geweldige intensivering en een veranderd patroon van tabaksgebruik.
Het roken werd een gewoonte: vaak opsteken, regelmatig inhaleren, óók als men een of ander werk onderhanden heeft en het manipuleren met een sigaret in feite onhandig is.

Frekwent sigaretten-roken leidt bij een deel van de gebruikers tot longcarcinoom, longemphyseem (geen elastiek meer in de longen) en andere chronische luchtweg-aandoeningen. Het draagt voorts bij tot het ontstaan van hart- en vaat-aandoeningen. Ondanks de anti-rook-akties van de laatste jaren neemt het aantal gerookte sigaretten per hoofd van de bevolking nog steeds toe. In 1970 werden per hoofd van de bevolking 1.433 sigaretten gerookt. De Overheid verdiende 18.675 miljard gulden aan accijns. Er stierven in 1970 4.973 mannen en 345 vrouwen aan longkanker. Uit een recent Engels rapport blijkt dat er meer mensen doodgaan door het roken van sigaretten dan door enige andere ziekte.

Op grond van een onderzoek bij jongens op een lagere technische school in Leiden mag aangenomen worden dat meer dan de helft van de jongens al op het 10de jaar of eerder voor het eerst heeft gerookt.
Van de twaalfjarige jongens rookt 31% regelmatig, van de vijftienjarige jongens rookt 50% en van de negentienjarigen rookt ruim 60%. Gadourek schatte een paar jaar geleden dat van de volwassen mannen in Nederland 90% rookt.
De hoeveelheid rookwaar vertoont in de adolescentie een konstante stijging. Vanaf het achttiende jaar rookt 40% van de jongens 40 of meer sigaretten per week. De overgrote meerderheid (75—85%) inhaleert daarbij. Rondom het 15de jaar heeft de helft van de kinderen al toestemming van de ouders om te roken. Subjektieve motieven om te roken zijn bij de twaalfjarigen nog in meerderheid 'meedoen met anderen'. Oudere jongens geven vrij konstant als motief op dat 'roken lekker en gezellig is'. Er is in Nederland geen recent onderzoek gedaan naar de rookfrekwentie van meisjes. Als bijprodukt uit het genoemde onderzoek op een technische school kwam naar voren dat de jongere vrouwen (moeders, zusters) voor meer dan de helft roken.

Bij de bestrijding van rookgewoonten heeft men zich een aantal jaren zonder veel merkbaar resultaat gewend tot de kindergroep van 10—11 jaar (vierde klassers van het basis-onderwijs).

Het is nog een open vraag of geïsoleerde rookvoorlichting, op jeugdige leeftijd gegeven, remmend of juist stimulerend werkt op de ontwikkeling van rookgewoonten. Het lijkt verstandiger om rookvoorlichting niet geïsoleerd te geven maar als deel van een langduriger en bredere gezondheidsvoorlichting en -opvoeding, waarbij ook andere riskante genotmiddelen zoals alkohol en drugs worden behandeld, naast voeding, seks, EHBO, (verkeers-)ongevallen, geslachtsziekten, enz.
Met welke preventieve maatregelen kan men verhinderen dat jonge mensen beginnen te roken? Kan men volstaan met het geven van voorlichting en lakoniek opmerken: 'wees verstandig en begin er niet aan', of nog lakonieker: 'je ziet hoe moeilijk het is om er mee op te houden, want ik kan het ook niet meer laten . . .'
Ik meen dat dit soort geïsoleerde en vrijblijvende opmerkingen nauwelijks enig resultaat kunnen hebben. Preventie moet andere snaren raken. Een enkele maal zag ik een jongen, die naar onze normen als roker kon gelden, ophouden met roken; zijn vader was kort daarvoor gestorven aan longkanker.
Wil men zich in Nederland werkelijk iets gelegen laten liggen aan de ruim 5.000 longkanker-doden per jaar, en de 15.000 anderen waarbij roken mede-doodsoorzaak was, dan moeten er meer-omvattende maatregelen genomen worden.
Ik heb geprobeerd om een pakket samen te stellen van maatregelen die elkaar versterken en die samen mogelijk kunnen leiden tot een attitude-verandering ten aanzien van het roken.

Op rookwaar moet vermeld worden het percentage teerprodukten en nicotine.
Daarmee brengt men de potentiële gebruiker voortdurend onder het oog welke produkten hij of zij in zijn (haar) longen stopt. De producent die een bepaald soort sigaret als half zo gevaarlijk adverteert, wordt tot een waarneembare objectiviteit gedwongen.

Op ieder pakje sigaretten dient een waarschuwing voor te komen tegen de eventuele gevolgen van sigarettengebruik.
Andere beschaafde landen zijn ons voorgegaan met deze waarschuwing. Al is een geïsoleerde richtlijn in deze waarschuwing niet vrij te pleiten van hypocrisie, in een groter pakket van maatregelen heeft het een duidelijke plaats.
Er is een zekere diskrepantie tussen de overheidszorg over het gebruik van bijv. zoetmiddelen en het gebrek aan overheidszorg ten aanzien van rookprodukten.

Iedere reklame voor rookwaar dient achterwege te blijven.
Deze maatregel zou zich moeten uitstrekken over pers, film, radio, t.v. en de openbare affichering. Het is onwaarschijnlijk dat er iets te doen is aan de perfide vorm van reklame die we de laatste jaren hebben leren kennen: keurig in het pak gestoken en wel gemanierde studenten komen U bij allerlei feesten gratis sigaretten uitdelen.

Verandering van het systeem waarbij de niet-roker de uitzondering is in een systeem waarbij de roker de uitzondering is.
We hebben, vreemd genoeg, geaccepteerd dat er zich een leefmilieu ontwikkeld heeft, waarbij de niet-roker een soort uitzonderingspositie inneemt. In de trein geven we aan dat het in bepaalde coupé's verboden is om te roken, terwijl het veel logischer zou zijn om aan te geven in welke coupé's roken is toegestaan. Men geeft toch overal aan wat er wel is (wachtkamer, w.c.) en niet wat er *niet* is.
In een schouwburg, vanouds een brandgevaarlijk milieu, accepteert men als vanzelfsprekend dat er niet gerookt wordt, behalve in de rook-foyer. Dat is juist.
Roken is geen vrijblijvende bezigheid meer. In de schouwburg is er brandgevaar. Roken in bijzijn van anderen levert voor die anderen gezondheidsgevaar op.

Er dient besef te groeien dat men andere mensen rookt door in een gesloten ruimte te roken.
Het begrip 'andere mensen roken' dient in de meest letterlijke zin te worden opgevat, in de betekenis van *gerookte* haring en *rook*worst. Pas vrij recent zijn er gegevens ter beschikking gekomen waaruit blijkt dat niet-rokers die in een rokerige omgeving verkeren, ook een deel van de rookprodukten via hun longen opnemen. Men heeft een verblijf van een uur van een niet-roker in een echt rokerige omgeving vergeleken met het zelf roken van een sigaret.
De niet-roker wordt deze lucht-verontreiniging *opgedrongen*. Als de niet-roker al bezwaren durft te maken, dan worden deze bezwaren vaak afgedaan met een 'doe niet

➘

zo flauw' en ‚straks kun je zoveel frisse lucht krijgen als je wilt'.

Televisie-presentatoren dienen op het scherm niet te roken.
Er gaat een grote invloed uit van televisie-presentatoren. Het zijn in vele opzichten de halfgoden van onze tijd. Het is niet acceptabel als deze mensen, door op het scherm zich rokend te presenteren, laten zien dat ze de bezwaren tegen roken negeren. Het is erg moeilijk om deze dingen in een verbod vast te leggen, juist omdat we menen dat de vrijheid in Nederland een belangrijk iets is. Daar moet tegenover staan dat roken geen vrijblijvende zaak meer is.
Iedereen die door zijn taak of werk een zeker overwicht op anderen heeft, dient zich zijn brede verantwoordelijkheid te realiseren.

Artsen en verplegenden dienen het aanbieden van sigaretten in het openbaar achterwege te laten.
Enkele jaren geleden stond er een stelling bij een proefschrift waarin gesteld werd dat het niet ethisch was als een arts een ander een sigaret aanbood. De arts zou daarmee immers te kennen geven dat het roken van een sigaret volmaakt gevaarloos was. Anders zou een arts, de bewaker van onze gezondheid, toch geen sigaret aanbieden ... Artsen dienen zich, evenals de televisiemakers, te realiseren dat zij als voorbeeld fungeren.

Bekend is het verhaal van de arts die na een maandenlange strijdweer bezweek voor de rookaandrang, waarna een hele groep patiënten opgelucht weer opstak. 'Dokter doet het immers ook'.
Helemaal ondenkbaar zou het moeten zijn dat een arts, tandarts of verpleegster tijdens de uitoefening van het beroep rookt.

Leerkrachten dienen niet te roken in bijzijn van leerlingen.
Voor onderwijzers, leraren en docenten geldt, evenzeer als voor televisiemensen en voor artsen, dat zij voor bepaalde groepen als voorbeeld gelden.
Iedere paedagoog kan vertellen dat leren en opvoeden maar zeer ten dele verbale processen zijn. Het levende voorbeeld is erg belangrijk voor het aanleren van een bepaald gedrag. Voor leerkrachten speelt naast de voorbeeld-funktie nog mee het feit, dat hij, door in de klas te roken, de lucht verontreinigt en jeugdigen dwingt in zijn rookprodukten te leven.
Binnen de school zouden leerkrachten het roken moeten beperken tot een aparte ruimte. Er zou niet gerookt moeten worden in klaslokalen, niet in de gangen, niet in de bibliotheek en niet in de overblijfruimten.

Roken is een ernstige vorm van interne milieu-verontreiniging.
Zonder enige twijfel is de milieu-verontreiniging een van de grote problemen in ons steeds verder industrialiserende land. De benoeming van een aparte Staatssecretaris voor Milieu-hygiëne onderstreept dit heel duidelijk.
Naast alle maatregelen die we op hoog en middelbaar niveau zullen moeten nemen om te vechten voor het behoud van ons leefbare milieu dienen ook maatregelen op het allerlaagste niveau — bij de verontreiniging van de eigen long door de eigen sigaret — genomen te worden.

Er dient een klimaat te groeien waarbij het opsteken van een sigaret in gezelschap van anderen wordt ervaren als 'dat hoort niet'.
De vergelijking dringt zich op met het gebruik van alkohol. Als iemand in bijzijn van anderen een teugje zou nemen uit een zakflesje cognac, dan zou men dat ervaren als onwelvoegelijk. De Engelsman zou zeggen 'it 's not done'.
Dit geldt uiteraard niet voor plaatsen en gelegenheden die er speciaal zijn om te drinken of om te roken. Iemand die er geen zin in heeft gaat er niet naar toe.

Dit hele pakket van voorwaarden moet in een gerichte aktie naar voren geschoven worden om enige kans van realisering te hebben.

Dit is (voorlopig hopen we) de laatste bijdrage die Ans Spigt voor Humanist schreef. Tien (10) jaar, zonder mankeren en steeds op tijd, knoopte zij aan dagelijkse ervaringen een cursiefje vast dat vaak de enige vrolijke regels bevatte die in Humanist te lezen waren.
We moeten het nu zonder haar gaan stellen. Dat spijt ons.
Wij besluiten deze laatste aflevering van 1971 met onze hartelijke dank aan Ans Spigt voor haar medewerking.

Dit wordt, althans voorlopig, mijn laatste stukje. Ik zal u missen en ik weet niet of ik het volhoud niet te schrijven maar dat zien we dan wel weer. Ik wil er eens éven uit. Bovendien staan me als rechtgeaard huisvrouw tijdrovende bezigheden te wachten. De was. Want waar ik allang op heb zitten wachten, is eindelijk gebeurd. Iemand heeft ontdekt dat wij, huisvrouwen, de schuld zijn van de waterverontreiniging. Niet de héle schuld, dat moest er nog bijkomen maar voor een flink deel zijn al die vuile rivieren ons werk. Wij willen onze was steeds witter en liefst witter dan die van de buurvrouw — ik zie de was van de buurvrouw nooit maar de radio zegt het en de TV laat het ons zien en daar heb je 't nu, dat komt ervan: alle rivieren vuil!

Nu hoor ik daar nauwelijks van op want ik heb sinds mijn prille jeugd al menige dominee horen uitroepen dat ik de Here Jezus gekruisigd heb en dat ik hem nog dagelijks verraad — dat kan niet want dat was niet één en dezelfde persoon maar blijkbaar zie ik in 't kwade niet op tegen een doublure. Later werd me weer onder de neus gewreven dat ik voortdurend negers onderdruk en de woningnood niet help oplossen en daar komen nu die vuile rivieren bij.
Op, aan 't werk met zeep en soda. En dan zie ik mijn moeder weer op wasdag. Eerst werd de avond van tevoren alles in de soda gezet om te weken. Dan werden er een paar stukken sunlightzeep geraspt en daarmee werd de hele zaak op het gas gezet om uit te koken, tenminste wat tegen koken kon. Toen mijn moeder gestorven was en ik iedere weeek dat afschuwelijke karwei moest opknappen, heb ik per ongeluk eens een blauwe wollen sok van mijn vader meegekookt. Het resultaat was om te huilen, wat ik dan ook uitvoerig gedaan heb. Na het koken kwam de teil en het wasbord en een boender met groene zeep en dan ging, na deze bewerking, al het witte goed nog eens een uurtje in de bleek en dan moest er in het laatste spoelwater een zakje blauw. En schoon dat die rivieren bleven en moe dat de huismoeders 's avonds waren! En toch moeten we blijkbaar daar weer naar toe. Onze wasmachines kunnen we beter meteen op straat zetten. Want die zijn toch niet berekend op de 'nieuwe' wasmethode. Later, als alle wasautomaten kapot zijn, komen er wel weer andere op de markt, die wel tegen zeep en soda kunnen. Een ietsje duurder, dat wel natuurlijk maar wat willen we, de kosten zijn gestegen en we moeten toch zo nodig schone rivieren?
Ik buig het hoofd. Alleen één ding begrijp ik nog niet helemaal. Zo af en toe spoelt er ergens een dode zeehond aan en die is dan gestorven aan kwikvergiftiging. Onze schuld natuurlijk maar ik vraag me af, hoe? Komt dat ook omdat we zo nodig allerlei dingen moeten of zou het misschien kunnen zijn dat wij zo nonchalant omspringen met onze koortsthermometers. Ja, gunst, ik vraag het maar. Ze hebben 't nog niet met zoveel woorden gezegd maar zo'n ding valt wel eens op de badkamervloer en de argeloze burger veegt de scherven op, met kwik en al, en gooit ze in de vuilnisbak en hup, daar gaat weer een zeehond. En dat met de Hongkong-griep voor de deur, drie keer per dag temperaturen met bibberende koortsvingers. Ik buig bij voorbaat alweer het hoofd.
Toch word je er zo langzamerhand wel moe van om overal maar de schuld van te krijgen. Gekleurd closetpapier is hier in huis al enige weken taboe maar onze faecaliën zelf gaan ook niet vrij-uit en wat moet je dan! 't Leven is moeilijk, dat wil zeggen schoon leven maar ik krijg nu wat meer tijd om erover na te denken. Als het tenminste geen wasdag is!
Beste vrienden, dat was het dan. Hartelijk dank voor uw vriendelijke reacties al die jaren en misschien nog eens tot ziens!